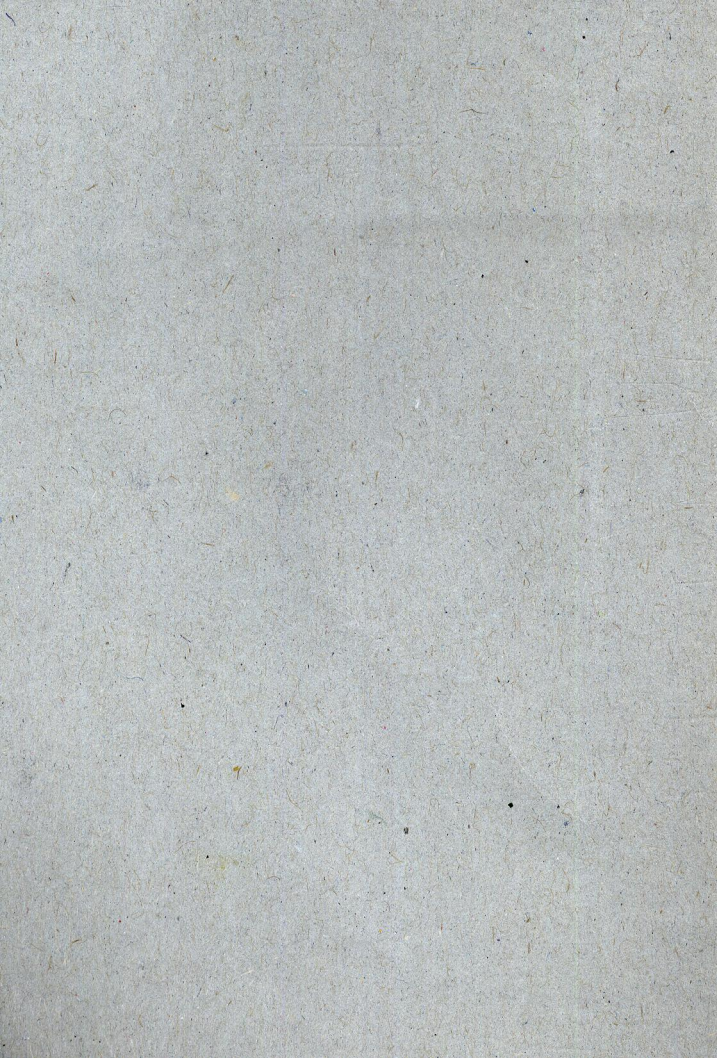

10 (с) 9 (09) 21/2
10/44.4.0.
Проф Іван Орієнко.

24.393
Львів. Бібліотека
АН УРСР

Українська мова

в Києво-Печерській Лаврі в XVII віці.

Заведення української мови до церкви, починаючи з 1918 року, викликало часом певні непорозуміння та протести. Вища ієрархія на Вкраїні в більшості своїй була не вкраїнською з походження і історії культури нашої не знала. Правда, якихсь авторитетних праць про мову українську, як мову богослужбову, на 1918—1919 р. ми ще не мали, і тому широкий загал духовенства в цій справі нічого певного не знав.

Інакше й бути не могло. Забравши р. 1686-го Церкву Українську під свою владу (до того часу Церква наша підлягала владі Царгородського патріярха), Москва відразу ж повела проти неї русифікаційну політику. Крок за кроком московські патріярхи, а потім найсвятіший Синод послідовно відбирали від Української Церкви її стародавні права, нищили її віковічні ознаки і тільки й дбали, щоб між Церквою Московською та Українською не було „никакой розни“. Митрополити Київські, а особливо Києво-Печерська Лавра, довго й завзято боронили свої права та особливості, але в кінці мусіли таки скоритися силі, і справа дій-

Львівська державна
наукова бібліотека
4395

ЛВІВСЬКА БІБЛІОТЕКА

АН УРСР

№ 11

61.518

шла навіть до того, що Печерська Лавра уклінно просила Св. Синод дозволу внести до своїх Місяцесловів місцевих святих—Антонія й Феодосія, на що Москва погодилася не відразу...

Пройшло 230 років, аж поки Церква Українська знову почула себе вільною. Але в 1918 р. вона була вже зовсім не тею, якою була в р. 1686-м, коли її прилучено до Москви. Свої споконвічні окремішності поволі стерлися, скрізь панувала вже російська мова. Про колишні права Української Церкви та про її власні особливості більшість духовенства вже нічого не знала,—а звідсі й пішли всі оті непорозуміння, що помічалися на Україні, де відбувалася т. зв. „українізація“ Церкви.

Але термин „українізація“ Церкви був цілком неправдивим,—справа власне йшла не про українізацію, а лише про „розмосковлення“ нашої Церкви: треба було надати нашій Церкві тільки того вигляду, який вона вже мала за старі часи, особливо в першій половині XVII-го віку,—цеб то треба було вивести з Української Церкви все те, що силою було накинута їй через Св. Синод і що було противне духові українського народу. В першу чергу вимагав український нарід проповіді рідною мовою та української вимови богослужбового тексту,—цеб то того, що цілі віки було звичайним в нашій церкві; пізніше стали домагатися відправи Служб Божих в рідній мові, — цеб-то знову того, що вдавнину вже назрівало в нашій Церкві. І коли минув революційний чад,

коли вищі ієрархи церковні глибше ознайомилися з українською церковною історією, то вони відразу переконалися, що справді справа йде не про „українізацію“ Церкви, а лише про її розмосковлення. А переконавшись в цьому, вища ієрархія почала благословляти Служби Божі українською мовою, як це зробив, скажемо, навіть патріарх московський Тихон.

Щоб все сказане стало ясним, я коротко розповім тут, якою була ця справа в Києво-Печерській Лаврі р. 1627 го,—цеб то триста років тому.

В той час Печерська Лавра була великим культурно-освітнім осередком цілої України. На чолі Лаври стояв високо освічений архимандрит Захар Копистенський, який зібрав до себе цілу низку правдиво вчених людей, а серед них були славний друкар Памва Беринда та проповідник Тарас Земка. Цей гурток київських вчених,—трохи пізніше він склав ядро Київської Академії,—цей гурток видавав багато дуже цінних книжок і для історії української культури зробив надзвичайно багато. От серед цього гуртка й зародилася виразна думка заведення української мови до Церкви.

Славний друкар Київський, ієромонах Памва Беринда довгі роки працював при Печерській друкарні, як головний її управитель († 1632 р.). З походження був він, здається, молдаванин. Тут треба зазначити, що давня Молдавія аж до XVIII-го віку постійно вживала

мови української, як мови державної, про що нам свідчать тисячі актів XIV—XVII віків; отже не дивниця, що П. Беринда так добре знав українську мову, що р. 1627 вже видрукував свого „Лексикона славенороского“, щоб-то церковно-українського словника,—труді і церковно-слов'янські слова він пояснював тут по українськи (напр. к ъ ца — кѣчка, вѣдка, к р а м о л а — рѣзрѣхъ, скѣрка, к р а н і т е к о м ѣ к т о — лѣсамъ горѣ і т. п.). В посвяті цього словника п. Балабанам Памва Беринда, тоді вже всіма поважаний духовник Печерський, сміло й голосно заявив, що церковно-слов'янська мова вже постільки трудна, вже так мало її розуміють, що й сама Церква Українська стає немилою для її власних синів... Він так про це писав: Широ́кій и великосла́вный язы́къ Славѣ́нскій труднѣ́ности сло́въ до вы́розда́ннѣ тѣ́мныхъ мно́гихъ словѣ́ ма́етъ, за́чѣмъ и сама́а цѣ́ркъъ Россѣ́йская мно́гимъ класнымъ сынѣ́мъ своѣмъ к ѿгнѣ́дъ прихѣ́дитъ. Для свого часу це була надзвичайно сміла заява.

Отже бачучи, що народні маси втрачують повагу до своєї церкви через незрозуміння церковної мови, Беринда починає працювати над введенням української мови до Церкви. В той час в Лаврі церковні проповіді виголошувалися українською мовою, але цього мало було Беринді,—він задумав дати нагороді повчаючі церковні читання рідною мовою. Допоміг йому Тарас Земка.

Іеромонах Тарас Левкович Земка, закінчивши Київську братську школу, працював в

Київі як коректор (справщик) і проповідник слова Божого; під кінець життя свого був він ректором братської школи; з 1627 р. став ігуменом Київського братського монастиря. Був це муж великої освіти, що добре знав грецьку мову і своїм знанням багато прислужився Печерській Лаврі.

Року 1627-го Києво-Печерська Лавра випустила свою коштовну книжку — „Тріодь пісна“, і ось для цієї книжки багато зробили наші славні друкарі, Беринда та Земка; а саме, — так звані Синаксарі та окремі повчаючі статті Земка переклав з грецького оригіналу на українську мову (всього 16 статтів). І з того часу всі ці статті читалися в Лаврській церкві, — а за нею й по всіх інших монастирах та церквах, — українською мовою. Так мова українська стала мовою Церкви.

Але Беринда знав, що запровадження української мови на постійний вжиток до Церкви може викликати занепокоєння серед консервативного духовенства, а тому в Післямові до цієї „Пісної Тріоди“ 1627 р. попилював дати свої пояснення. Ці пояснення ще й для нашого часу такі цікаві, що я подаю їх повністю, лише перекладаю їх на сучасну українську мову (в той час нашу мову звано руською або російською, а теперішню російську мову — московською).

„А що до Синаксарів — пише Беринда, — що їх з грецької на українську мову (на руській-

склю вѣѣдѣ сѣвѣсѣ) переклав чесний ієромсних Тарас Левонич Земка, проповідник слова Божого, то не нарікайте на це ви, великороси, болгари, серби та інші, подібні нам в православії, бо це ж зроблено з ревности та з бажання різних верств народу нашого українського, — людей благородних, світських і інших, які не вчилися глибокорозумного слов'янського язика, що має розум і мудрість, як і мова грецька. Не погрішили ж давні святі отці та філософи, коли Євангеліє Матвія з жидівської на грецьку переклали, а з грецької принесли нам Марка, Луку та Іоана, а також коли грецькі богословські книжки переклали на мову слов'янську. Ото ж за тим прикладом робимо й ми на користь та на примноження братам своїм, і сподіваємося в Господі, що ми цим не погрішили. Робимо це на спасіння, щоб не сказали нам: „Ти добре молишся, але другий не будується, і розум мій без пожитку“. Тому похлухались ми Апостола (І Кор. гл. XIV), що каже: „В церкві краще сказати п'ять слів зрозумілих, корисних і для інших, а ніж силу слів чужою мовою“. А ви, приймаючи цю книжку смиренномудрено, споминайте Апостола (там само), що навчає: „Коли відкриється що комусь сидячому, другий нехай мовчить“.

Ось ці докази Памви Беринди про доцільність заведення української мови до Церкви вважаю надзвичайно цінними. Вони ясно показують нам, що справа заведення рідної мови до

Церкви—це справа не нова, це справа не наших днів,—в повній мірі справу цю в нашій церкві поставили ще 300 років тому й вирішили на користь української мови. Свята Печерська Лавра, найбільша святиня не тільки України, але й цілого православного світу, чи не першою завела українську мову на постійно до церковного вжитку. І з того часу аж до середини XVIII-го віку українська мова вільно вживалася в нашій Церкві, і ніхто ніколи не гнав її звідти.

Щоб познайомити з тодішньою українською мовою, приведу на зразок хоча б ось цей невеличкий уривок з цієї „Тріоді Пісної“ 1627 р., а саме з Синаксаря в неділю м'ясопусну (л. 57—58); правопису вживаю теперішнього. „І голод буде великий, — читаємо тут, — гли ся живьола всі переверочати будуть так, же мало всі не зникнуть і не погібнуть. Потим зась, знагла, як би блискавиця з неба, Господнее присте буде. В той час зараз пойман буде Антихрист і його служебники, і отдан буде на вічний огонь. І гди затрубят Ангелове, прийде до купи згромажоний от концов землі і от всіх живьолов весь чоловічеський рожай до Іерусалиму, поневаж тот середній єсть світа. І там усіли Престоли на суд... Невисловеним чоловіколюбієм Твоїм, Христе Боже, пожаданого Твого голосу нас годними учини, і межи стоячії по правиці Твоїй полічи і змилуйся над нами, амінь“. Ось такою була церковна мова в св. Печерській Лаврі за давніх часів.

~~И-61517/2 пр.~~

По старих наших книжках стрічаємо часом навіть переклади окремих частин Літургії на українську мову; так, в „Книзі о вірі“ 1620 р. київського видання знаходимо чимало таких перекладів ось звідсі на зразок приклад, виголошення перед „Отче наш“: Здар намх, Пане, допрокълне и без нагѣны взыкати тебе нещого Бѣ Сѣца, мѣлчачи: Сѣче нашіх, который ѣсте. ѣ на нѣсеух і т. д.

Ось так вирішувала справу заведення української мови до церковного вжитку Київ-Печерська Лавра ще 300 років тому. І коли в наш час знаходяться ще противники цієї великої ідеї святих братів Кирила та Мефодія—хвалити Бога рідною мовою,—то все мені стає на думці наша найцінніша Святина, Св. Лавра Печерська, що без вагання мудро вирішила цю справу на користь нашої мови. І не тільки вирішила, але й зреалізувала її: Лавра рано завела своїх проповідників, що промовляли лише по українському, повчаючи читання в Церкві (Синаксарі і т. п.) давала в тій же мові, Євангеліє читалося по українськи, друкарня Печерська випустила багато книжок, писаних українською мовою, і т. п. Взагалі, за час особливо XVI—XVII в. Печерська Лавра стала міцною фортецею власне української культури і весь час працювала на духовну користь народу українського. Цей широко національної праці Печерської Лаври ніколи не забуде вдячний український народ.

3. IX. 1924.

Львів. Бібліотека
АН УРСР

24.393

И. 61.518.

РЛ 4375_y